

σχεδιάσμα μιας γενικής θεωρίας για τη μαγεία, β) το δώρο (1924), γ) πραγματικές και πρακτικές σχέσεις της ψυχολογίας και της κοινωνιολογίας (1924), δ) το φυσικό αποτέλεσμα της υποβαλλόμενης από τη συλλογικότητα ιδέας του θανάτου πάνω στο άτομο (1926), ε) μια κατηγορία του ανθρώπινου νου: η έννοια του προσώπου, η έννοια του εαυτού (1938), και στ) οι τεχνικές του σώματος (1934). Με την υποδειγματική μετάφραση και τα χρήσιμα σχόλια του Θεόδωρου Παραδέλλη τα κείμενα αυτά κυκλοφορούν και στα ελληνικά, πλην του *Δώρου*, που κυκλοφόρησε το 1979 από τις εκδόσεις Καστανιώτη, σε μετάφραση της Άννας Σταματοπούλου-Παραδέλλη.

Αν και γραμμένη το 1904, η μελέτη για τη *Μαγεία* αποτελεί ένα πολύτιμο κείμενο της ανθρωπολογικής σκέψης, όπως επισημαίνει και ο Claude Lévi-Strauss, καθώς σε αυτήν έχουν αποκρυσταλλωθεί ήδη οι βασικοί άξονες της αναλυτικής σκέψης του Mauss που θα καθορίσουν τόσο το μεταγενέστερο έργο του όσο και το έργο των μεταγενεστέρων του. Το κείμενο των Mauss και Hubert ακολουθεί τις βασικές μεθόδους που χρησιμοποιούνταν από τον Durkheim και τον κύκλο του *Année Sociologique*: α) την συγκριτική αντιπαράθεση δεδομένων που προέρχονταν από λεπτομερείς εθνογραφικές περιγραφές διαφορετικών και απομακρυσμένων μεταξύ τους κοινωνιών και β) την ανάδειξη «στοιχειωδών κατηγοριών», βασικών αρχών, κοινωνικών δομικών χαρακτηριστικών που θα βοηθούσαν στην ανάπτυξη μιας γενικής θεωρίας για την κοινωνική ζωή. Συγκεκριμένα στη μελέτη για τη μαγεία οι Mauss και Hubert εξετάζουν πλήθος περιγραφών από την Αυστραλία, τη Μελανησία, τη Μαλαισία, τη Βόρεια Αμερική, το Μεξικό, την Ινδία, τους σημιτικούς λαούς, ελληνικές και λατινικές πηγές, καθώς και μελέτες για τη μαγεία στο Μεσαίωνα.

Η προσπάθεια ανάδειξης μιας στοιχειώδους κατηγορίας πίσω από την ποικιλία των φαινομένων της μαγείας οδηγεί τους Mauss και Hubert στο συμπέρασμα ότι «παντού υπήρξε μία έννοια που περιέκλειε την ιδέα της μαγικής δύναμης» (σ. 182). Η ιδέα αυτή, που μία από τις ονομασίες με τις οποίες δηλώνεται είναι αυτή του *mana* στη Μελανησία, θεμελιώνει την ύπαρξη μιας σφαίρας «όπου τελούνται οι τελετουργίες, όπου διεισδύει ο μάγος, όπου τα πνεύματα ζωντανεύουν και οι μαγικές απόρροιες περιφέρονται» (Μ, σ. 182-183). Επί τη βάση της ιδέας αυτής οι Mauss και Hubert αποδομούν την εξελικτική διάκριση μεταξύ μαγείας και θρησκείας του Frazer, και μιλούν για μια μήτρα των στοιχειωδών γεγονότων τόσο της μαγείας όσο και της θρησκείας (Μ, σ. 209-210). Το σημαντικότερο, ωστόσο, είναι ότι αποδίδουν σε αυτή την ιδέα το χαρακτήρα μίας «ασυνείδητης κατηγορίας της νόησης» (Μ, σ. 183) που καθιστά «δυνατές τις μαγικές ιδέες, όπως οι κατηγορίες καθιστούν δυνατές τις ανθρώπινες ιδέες» (Μ, σ. 183). Το ότι γίνεται λόγος περί «ασυνείδητων κατηγοριών της νόησης» δείχνει ολοφάνερα τη συγγένεια της ανάλυσης των Mauss και Hubert με αναλυτικούς όρους της Κριτικής του Καθαρού Λόγου του Kant. Άλλωστε μέσα στο κείμενό τους γίνεται και ρητή αναφορά στην οφειλή (Μ, σ. 189).

Ως γνωστόν, ο Kant κάνει λόγο για έννοιες οι οποίες δεν προέρχονται από την εμπειρία, διότι προϋποτίθενται στην εμπειρία. Ονόμασε αυτές τις θεμελιώδεις έννοιες «κατηγορίες», δανειζόμενος έναν όρο που είχε τεθεί σε παρόμοια

χρήση από τον Αριστοτέλη. Η εμπειρία περιέχει πίσω της μία ασυνείδητη διανοητική δομή. Είναι ήδη οργανωμένη σύμφωνα με τις ιδέες του χώρου, του χρόνου, της ουσίας και της αιτιότητας κ.λπ. Για τους Mauss και Hubert και η έννοια που δηλώνεται με το *mana* ή άλλες αντίστοιχες ονομασίες είναι μία τέτοια κατηγορία της νόησης. Ωστόσο, στην ύπαρξη αυτής της κατηγορίας δεν έφτασαν όπως ο Kant μέσα από μία διαδικασία λογικής αφαίρεσης, αλλά μέσα από μία διαδικασία σύγκρισης εθνογραφικού υλικού και ανάδειξης των στοιχειωδών κοινωνικών χαρακτηριστικών που αυτό παρουσίαζε. Η δεύτερη και πολύ σημαντική διαφορά σε σχέση με την ανάλυση του Kant, όπως επισημαίνεται και από τους ίδιους τους συγγραφείς, είναι ότι η κατηγορία που δηλώνεται από τη λέξη *mana* «δεν είναι δεδομένη στην ατομική νόηση με τον ίδιο τρόπο που είναι δεδομένες οι κατηγορίες του χρόνου και του χώρου... Υπάρχει στη συνείδηση των ατόμων μόνο επειδή υπάρχει κοινωνία... Θα λέγαμε ότι πράγματι πρόκειται για μια κατηγορία του συλλογικού νου» (Μ, σ. 183-184).

Ο Lévi-Strauss θα διαπιστώσει στην εισαγωγή του 1950 ότι ήδη από το 1902 ο Mauss επιχειρούσε να προσεγγίσει ένα είδος «τέταρτης διάστασης» της νόησης, ένα αναλυτικό επίπεδο όπου θα συγγέονταν οι έννοιες της «ασυνείδητης κατηγορίας» και της «κατηγορίας της συλλογικής σκέψης» (Κ & Α, σ. 37). Ωστόσο, για τον Lévi-Strauss ο Mauss τόσο με τη μελέτη για τη μαγεία όσο και με τις μεταγενέστερες εργασίες του, μοιάζει με τον Μωυσή που οδήγησε το λαό του ως τη Γη της Επαγγελίας, δίχως ο ίδιος ν' αντικρίσει το μεγαλείο της (Κ & Α, σ. 44). Φτάνοντας στα πρόθυρα των τεράστιων δυνατοτήτων της ανάλυσής του, ακολούθησε εσφαλμένη κατεύθυνση. Επιχειρώντας να δει από πού προέρχεται η «ιδέα της μαγικής δύναμης», πάνω σε ποια βάση έχει διαμορφωθεί, περνά σ' ένα επίπεδο «των κοινωνικών αισθημάτων», όπως τα ονομάζει ο ίδιος, και εισέρχεται αναλυτικά μέσα στο λεξιλόγιο ενός λειτουργισμού των συλλογικών αναγκών. «Η μαγική κρίση είναι το αντικείμενο μιας κοινωνικής συναίνεσης, μετάφραση μιας κοινωνικής ανάγκης, υπό την πίεση της οποίας εκλύεται μία ολόκληρη σειρά φαινομένων συλλογικής ψυχολογίας: η καθολική ανάγκη υποβάλλει το σκοπό σε ολόκληρη την ομάδα» (Μ, σ. 193). Ο Lévi-Strauss, μένοντας πιστός στο σπέρμα της νόησης, θα αποφύγει την αναγωγή των ασυνείδητων κατηγοριών της νόησης σ' ένα άλλο επίπεδο, όπως είναι αυτό των συλλογικών συναισθημάτων και αναγκών, και θα υποστηρίξει ότι κατηγορίες τύπου *mana* αποτελούν εκφράσεις μιας σημασιολογικής λειτουργίας και εκπροσωπούν αυτό που ο ίδιος θα ονομάσει «πλεόνασμα σημασίας», το οποίο αποτελεί και την προϋπόθεση άσκησης της συμβολικής σκέψης (Κ & Α, σ. 58).

Παρά το λειτουργικό χαρακτήρα που κρύβει ο πυρήνας της ανάλυσης των στοιχειωδών κατηγοριών από τον Mauss, η συγκριτική μελέτη του εθνογραφικού υλικού του τον οδήγησε σ' ένα είδος κοινωνικής ιστορίας των κατηγοριών αυτών. Αντί να κατανοηθούν ως κάτι έμφυτο στην ατομική νόηση (Kant) ή άχρονο στη συλλογική συνείδηση (Lévi-Strauss), προσεγγίζονται ως κάτι που γεννιέται, γνωρίζεται μεταστροφές και παραμένει ανοικτό: «Όλες οι κατηγορίες είναι γενικά σύμβολα που, όπως και τα άλλα, αποκτήθηκαν πολύ αργά από την ανθρω-

πότητα. Πρέπει να περιγράψουμε αυτή τη διαδικασία συγκρότησης των κατηγοριών. Πρόκειται για ένα από τα κυριότερα κεφάλαια της κοινωνιολογίας θεωρημένης από ιστορική σκοπιά», (K & A, σ. 105). Στο σημείο αυτό ο Mauss κρίνει προκαταβολικά τον Lévi-Strauss αντί να κρίνεται από εκείνον, διατυπώνοντας ουσιαστικά τον πυρήνα μιας συζήτησης που άνοιξε τη δεκαετία του '60 εναντίον του δομισμού, με κείμενα όπως η *Αρχαιολογία της Γνώσης* (1969) του Michel Foucault, και παραμένει ανοικτή μέχρι σήμερα.

Με την ανάλυση της έννοιας του συστήματος όχι απλώς ως συστήματος διανοητικών συμβόλων, αλλά και ως συστήματος τεχνικών του σώματος και συνόλου σωματικών έξεων γίνεται πρόδρομος της ανάλυσης του Foucault στο *Επιτήρηση και Τιμωρία* και της χρήσης της έννοιας του habitus από

τον Bourdieu. Τέλος, η επισήμανσή του ότι «ακόμη κι όταν ο νους του ατόμου έχει εντελώς κατακλυσθεί από μία συλλογική αναπαράσταση ή συναίσθημα, ακόμη κι όταν η δραστηριότητά του είναι εξ ολοκλήρου αφιερωμένη σε ένα συλλογικό έργο... ακόμη και τότε συμφωνούμε ότι το άτομο είναι πηγή δράσης» (K & A, σ. 75) δείχνει το διπλό του ενδιαφέρον για την ανάλυση τόσο με όρους δομής όσο και με όρους δράντος υποκειμένου, ο συνδυασμός των οποίων αποτελεί πια σήμερα έναν από τους απαραίτητους βασικούς άξονες της θεωρίας των κοινωνικών επιστημών. Μπορεί ο Mauss να μην κατάφερε να φτάσει ο ίδιος στη «Γη της Επαγγελίας», σύμφωνα με τον Lévi-Strauss, αξίζει ωστόσο να δει κανείς μέσα από αυτά τα κείμενά του τον τρόπο με τον οποίο άνοιξε τον δρόμο προς αυτήν.